

ASPECTE DIN VIAȚA SOCIAL-CULTURALĂ A ȚĂRII FĂGĂRAȘULUI DIN TIMPUL REGIMULUI DUALIST AUSTRO-UNGAR PÂNĂ ÎN PERIOADA INTERBELICĂ

MIRCEA PRESCURE
Colegiul Național "Doamna Stanca" – Făgăraș

ASPECTS DE FAGARAS CULTURELS DE LA VIE SOCIALE PENDANT LE SYSTÈME AUSTRO-HONGROISE DE NIVEAU JUSQU'À CE QUE LA PÉRIODE ENTRE DEUX GUERRES

RÉSUMÉ

Le dix-neuvième siècle en Europe est l'aboutissement d'empires multinationale. Nati-unile leurs composants sous l'impulsion de la conscience nationale, a déclenché la lutte de libération nationale. Roumains de lois de la monarchie austro-hongroise de Transylvanie discriminées, ont commencé cette lutte en organisant des sociétés culturelles, mais leurs actions politique. Roumains Fagaras et participé activement à cette lutte. Fin de la Première Guerre mondiale, la réalisation roumaine Etat national unitaire du 1er Décembre 1918, a été un foyer d'énergie inépuisable, dédiée à la consolidation de la Grande Roumanie. Les principaux aspects des Roumains dans les actions Fagaras décrites dans la présente communication.

Mots-clés: Fagaras, culture, vie sociale, système austro-hongroise, roumains.

Țara Făgărașului – vatră străveche a neamului românesc –, a fost și a rămas o păstrătoare a limbii române, a tradițiilor românești, a portului, a cântecului și jocului popular și a credinței creștine.

Situată în centrul spațiului românesc, Țara Făgărașului sau Țara Oltului a fost o punte de legături permanente între Țara Românească și Transilvania, un focar de nesecată spiritualitate.

Crearea monarhiei bicefale austro-ungare de la 1867 a adâncit sub multe aspecte situația grea a românilor ardeleni, aspecte relatate și cunoscute din numeroasele documente ale vremii.

În ciuda tuturor discriminărilor suferite, nația română din Ardeal a răspuns printr-o solidaritate generală, manifestată în forme diferite pe calea luptei pentru drepturi naționale.

O formă de primă importanță, în acest sens, a constituit-o crearea și activitatea susținută a cercurilor culturale, a societăților social-culturale și a presei făgărășene.

Emanciparea culturală a fost atributul școlilor din zonă, unde ființau în acea vreme 80 de școli comunale, plus două școli confesionale la Făgăraș. Slujitorii acestora – învățătorii și profesorii –, și-au adus un important aport la mișcarea culturală și națională prin activitatea la clasă, la reuniunile de specialitate sau la diferite societăți cu caracter cultural sau filantropic.

În ziua de Duminică Tomii a anului 1876 a luat ființă *Reuniunea Femeilor Române Greco-Ortodoxe din Făgăraș*, organizație cu caracter social, cultural și filan-

tropic, care prin șezători, seri literare, serbări ocazionate de diferitele evenimente, a colectat și fonduri, traduse în valoroasele ofrande trimise la 1877 armatei române aflate pe fronturile independenței. Din Comitetul de conducere al reuniunii au făcut parte, printre altele, Anastasia Popescu – președintă, Maria Aiser, Maria Etveș, Eugenia Turcu și Ana Popa Radu.

La 6 decembrie 1876 a luat ființă *Reuniunea Femeilor Greco-Catolice din Făgăraș*, în frunte cu Zinca Roman, soția avocatului Ioan Roman, Ecaterina Negrea, Elisabeta Pop Păcurariu și altele.

Din statutul acestei reuniuni desprindem ca obiective susținerea școlilor confesionale și ajutorarea elevilor săraci. Prin diferite modalități, harnicile femei din cadrul celor două reuniuni au asigurat funcționalitatea școlilor confesionale, dotându-le cu cele necesare. Ele au funcționat mult până după 1918.

Efectul benefic al înființării ASTRA și crearea Despărțământului Făgăraș s-au făcut simțite de timpuriu. Astfel, la 7-8 august 1871, în cadrul Adunării Generale a Despărțământului, un grup de făgărășeni intelectuali, în frunte cu Ioan Boerescu, Bucur Buzdugan, Andrei Stroia, Nicolae Cosgarea și alții, au înființat Societatea de teatru *Progresul*. Avem primele informații scrise datate 1876, când se relatează că din inițiativa preotului Vinčențiu Grama, alături de George Borzea, Alexandru Pocol, Ioan Dejenaru, Dănilă Gramoiu, Ioan Rațiu, Damaschin Poparadu, Ioan Popovici și Ioan Grama, s-au pus bazele în cadrul societății *Progresul a Reuniunii de Cântări* – primul cor bărbătesc românesc din Făgăraș.

Referindu-se la acest eveniment, inimosul și regretatul activist cultural Ioan Bălan, într-o comunicare prezentată cu ocazia aniversării a 700 de ani de la atestarea Făgărașului, îl cita pe preotul Nicolau Aron, care în lucrarea sa *Istoria bisericilor, școalelor și reuniunilor române*, din 1913, relatează: ”După 1878, în casa avocatului Ioan Roman s-au pus bazele Reuniunii de Diletanți, care avea ca principal scop lățirea culturii prin reprezentații teatrale, dezvoltarea gustului estetic și cultivarea muzicii vocale și instrumentale în toate împrejurările”. Se menționează, de asemenea, că la Muzeul Țării Făgărașului se păstrează *Partitura Soprano* din 1876, cântată în cadrul acestui cor. Nicolau Aron, în amintita monografie, face referire la acestea: ”(...) iubitorii de artă se adunau după 1880 la probele de teatru, cântări și declamări”. De asemenea, *Gazeta Transilvaniei* relatează că între anii 1896-1898, cu ocazia unor seri literare, s-au produs și membrii *Societății de cântări*.

Una dintre personalitățile marcante ale corului făgărășean a fost preotul Vinčențiu Grama, născut la Râușor în 23 noiembrie 1852. Trecând prin școala grănicerească de la Ohaba, apoi prin actualul colegiu ”Andrei Șaguna” din Brașov, unde i-a avut printre profesori pe Ioan Meșotă și Pantilimon Dima, s-a dovedit un elev eminent. A absolvit apoi Institutul Teologic de la Sibiu, cu specialitatea complementară dreptul canonic. De la profesorul Dimitrie Cunțan și-a însușit metodică corală, făcându-se apoi remarcat la conducerea corurilor de la Făgăraș, Plevna și Râușor. La Făgăraș devine în scurt timp dirijorul corului sus amintit. A fost directorul școlii populare confesionale din Râușor și primul președinte al *Reuniunii Învățătorilor Români Ortodocși* din districtul XI – Făgăraș.

A avut norocul și plăcerea ca la vârsta de 66 de ani să participe la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, din 1 Decembrie 1918. S-a stins din viață la 5 septembrie 1920 și a fost înmormântat la Râușor în progadia Bisericii ortodoxe. În paralel cu acest cor, au funcționat la Făgăraș și alte ansambluri corale, precum: *Corul*

Bisericesc Ortodox, condus Ermil Roșală, și *Corul Bisericii Greco-Catolice Brâncoveanu*, condus de profesorul Gheorghe Mureșan.

Înainte Primului Război Mondial, *Societatea de Cântări* din Făgăraș a participat la un spectacol dat de cântăreții Aurora de Barbu, Ionel Crișan și Ștefan Mărcuș. Din anul 1920 corul, redenumit *Progresul*, condus de profesorul Ioan Albrich, repeta în sala de muzică a Liceului "Radu Negru". Din anul 1929, noul dirijor, profesorul de muzică Iorgu Sandu, a marcat noi puncte de referință în activitatea corului, în care au fost cooptați meseriași, comercianți, intelectuali, femei casnice etc. Astfel, la 24 martie 1938, alături de corul *Progresul*, 300 de coriști ai altor opt coruri selecționate din comunele făgărașene au dat un spectacol de neuitat în sala *Transilvania* din Făgăraș.

Cercurile culturale ale învățătorilor, profesorilor și elevilor

Remarcate mai ales după 1918, cele 12 cercuri din Țara Făgărașului au avut drept obiectiv "*popularizarea experienței pozitive prin lecții și conferințe periodice adresate oamenilor din zonă*".

În întregul județ Făgăraș s-au remarcat, în acest sens, cercurile culturale din Făgăraș, Beclean, Cincu, Grid, Lisa, Mândra, Mărgineni, Viștea de Jos etc., afirmate în cadrul Căminelor culturale, comunale și sătești. Dintre numeroasele cămine culturale remarcăm activitatea Căminului cultural *Baronul David Urs de Mărgineni*, condus de preotul și ferventul ziarist Valeriu Crișan. Activitatea acestuia cât și a colaboratorilor săi a adus importante donații bănești din partea unor persoane potentate atât din țară, cât și din SUA. În ziarul *Glasul Oltului* – numerele 142/17 mai 1923, 166/2 martie 1924 și 170/4 mai 1924 –, Valeriu Crișan aduce mulțumiri generoșilor donatori.

Societățile tinerimii

Au urmărit, prin intermediul dascălilor, să țină tinerii în jurul școlilor și să le organizeze folosirea utilă și instructivă a timpului liber, mai ales pe timp de iarnă. În anul 1927 funcționau în zonă 40 de societăți, cu 1.085 membri, acumulând un fond bănesc de 161.599 lei.

Societățile literare

Relativ reduse numeric, au marcat un pas înainte pe drumul răspândirii culturii în Țara Făgărașului. S-au distins prin activitatea lor societățile *Carmen Sylva* și *George Coșbuc* din Făgăraș. Alături de acestea, presa vremii consemnează funcționarea unor cercuri culturale ale minorităților naționale, precum cele de la Hălmeag și Cobor pentru maghiari, și cele de la Cârța, Cincu și Șercaia pentru germani.

Societatea *Carmen Sylva* s-a înființat în anul 1919 la Școala Medie de Stat pentru Fete – actualul Colegiu Național "Doamna Stanca" –, având drept scop "*să obișnuiască elevele să deprindă bine limba română și să câștige încredere în forțele proprii*".

Societatea *George Coșbuc* s-a constituit la 23 octombrie 1920 în cadrul Liceului "Radu Negru" din Făgăraș, sub conducerea preotului-profesor Vasile Stoicanea. Dintre cei 10 membri ai primului Comitet de conducere, amintim pe Victor Cornea – președinte, Roman Traian – secretar și Răduleț Remus – bibliotecar.

Programul societății consta din recitarea de poezii, cântece, lucrări originale, spectacole diverse și omagiale. Membrii societății au ținut ședințe culturale la Făgăraș, dar și la Galați, Beclean, Mândra, Râuşor etc. La 29 aprilie 1922 membrii societății au jucat în sala *Transilvania* din Făgăraș comedia *Avarul* de Molière.

Găsim în paginile ziarului *Glasul Oltului*, nr. 160/30 noiembrie 1923, o relatare a conținutului programului artistic aniversar dedicat zilei de 1 Decembrie 1918 și prezentat de membrii Societății *George Coșbuc* în sala de gimnastică a Liceului "Radu Negru":

"Momentul I - Cor – *Imnul Regal*;

III - *Evocarea zilei de 1 Decembrie 1918 (Valeriu Literat)*;

IV - Cor "*Românul*";

V - *Cuvânt ocazional (Primarul Dr. Ioan Pop)*;

VI - *Declamare (Poezii)*;

VII - Cor – "*Pe-al nostru steag*".

Reporter: omniprezentul preot Valeriu Crișan.

Presa făgărășeană

Renunțarea la tactica politică pasivistă și adoptarea după 1905 a activismului politic a facilitat apariția presei românești făgărășene. Din inițiativa unor animatori ai vieții politice și culturale, precum intelectualii avocat Ioan Șenchea, avocat Liviu Pandrea, avocat Dănilă Vasu sau Ioan Dejenaru, la 4/17 ianuarie 1907 lua ființă foaia săptămânală *Țara Oltului*, sub redacția învățătorului Ioan Berescu, la Tipografia Constantin Pop din Făgăraș.

Aceeași tipografie a editat între anii 1909-1916 săptămânalul *Olteanul* și *Foaia Specială Culturală și Economică*. Cele trei publicații, în relativ scurtă lor apariție, s-au constituit ca adevărate tribune ale culturii și luptei de emancipare națională, au pregătit și mobilizat eforturile românilor făgărășeni pe drumul libertății și unității naționale. În paginile acestor ziare s-au remarcat articolele unor mari făgărășeni, precum Ioan Șenchea, Ioan Berescu, Nicolae Șerban, caracterizate de un remarcabil spirit militant și dedicate cauzei românești.

Primul Război Mondial era prezentat între anii 1914-1916 ca un război străin cauzei românilor ardeleni, o jertfă inutilă a românilor pe fronturile acestuia. Pagini numeroase erau închinat tratamentului discriminatoriu la care erau supuși românii; critici acide se derulau în presă la adresa abuzurilor autorităților locale față de români. Intrarea României în război alături de Antanta este salutăată în presa făgărășeană. Autoritățile acționează represiv, desființând-o. În noaptea de 8/9 septembrie 1916, pe malul drept al Oltului, între Galați și Șona, sunt asasinați Ioan Șenchea și țărănul din Voila, Gheorghe Gabor. Tipograful Constantin Pop este ucis și el, iar numeroși preoți și învățători din satele făgărășene cad victime ale tribunalelor de război austro-ungare.

Marele act de la 1 Decembrie 1918 – formarea Statului Național Unitar Român –, a fost și rezultatul strădaniilor populației Țării Făgărașului.

După 1918 presa făgărășeană a renăscut prin ziarul *Glasul Oltului*, tribună politică a Partidului Național Român, care a ținut la curent populația Țării Făgărașului cu evenimentele locale și din țară. Găsim în paginile ziarului prezentarea unor evenimente politice, polemici între adversarii politici, dar și pagini culturale și educative.

Reputatul preot greco-catolic Valeriu Crișan, care a funcționat la Mărgineni și apoi la Șercaia, prezenta în paginile acestui ziar local momente din confruntările politice postbelice, dar și elemente culturale, cu traduceri episodice din Maxim Gorki, din teatrul francez și literatura italiană, cu evocarea marelui scriitor polonez Henrik Sienkiewicz sau eseuri închinare anotimpurilor etc.

Valeriu Crișan a fost doar unul dintre numeroșii cetățeni ziariști din presa făgărășeană interbelică. Aceștia, prețuind jertfa înaintașilor avocați, medici, profesori, învățători, tineri, au contribuit la consolidarea Statului Național Roman și a democrației, la afirmarea Țării Făgărașului în țară și peste hotare.

Putem conchide că societățile literare, artistice și umanitare din perioada prezentată și-au adus o contribuție de prim ordin la educarea populației pe drumul realizării idealului național.